

Kollapsologi

Många länder kämpade i somras mot exceptionellt höga temperaturer, torka och bränder. Nu ställs vi dessutom inför oväder och översvämningar. När vi försöker förstå hur dessa förändringar kommer att påverka människors liv, räcker det inte att vi fördjupar oss i den vetenskapliga forskningen om klimatförändringar. Vi måste även beväpna oss med kunskaper i arkeologi, antropologi, psykologi och statsvetenskap.

Forskarna har redan i årtionden varnat för att klimatförändringarna bara kan hejdas genom en snabb minskning av utsläppen av växthusgaser. Men så länge folk inte känner av hotet från dessa förändringar in på bara skinnet, framstår debatten om farorna med den globala uppvärmningen eller höjningen av havsnivån för de flesta som något abstrakt, som något som inte angår dem.

Den brittiske professorn i geofysik Bill McGuire frågar sig i boken *Hothouse Earth: An Inhabitant's Guide* (2022) hur folk kommer att reagera på de ännu värre katastrofer som kan förväntas den närmaste framtiden, eftersom mänskligheten nu har passerat gränsen för när det inte längre finns någon återvändo avseende klimatförändringarna. På en stor del av vår planet måste man förbereda sig på att den nuvarande situationen med mycket höga temperaturer och torka kommer att förvärras ytterligare, och att vi inom kort måste acceptera att temperaturen i många miljöer kommer att stiga upp till 50°C och att haven kommer att bli allt varmare och försurade. Många andra forskare som studerar klimatförändringarna ställer sig bakom dessa katastrofala prognoser.

Förra året presenterade det brittiska institutet

Chatham House en analys¹ som förutspådde att världen år 2050 kommer att behöva 50 procent mer mat, jämfört med idag, samtidigt som skördarna kan minska med 30 procent på grund av det extrema vädret. En stor del av världen kommer sålunda att drabbas av svält, vilket kommer att ge upphov till nya krig och uppror i de enskilda länderna.

Christian Parenti tar i boken *Tropic of Chaos: Climate Change and the New Geography of Violence* (2012) upp en amerikansk studie från 2007 av utrikespolitiska och nationella säkerhetsaspekter på konsekvenserna av de globala klimatförändringarna, i vilken CIA deltog. I studien förutsåg man redan vid den tidpunkten att klimatförändringarna under de kommande årtiondena skulle påverka samhällsförhållandena på ett radikalt sätt. Torka och en höjning av havsnivån på två meter och medföljande markerosion och översvämningar skulle kunna framkalla ett måttlöst raseri bland befolkningarna som sedan riktas mot regeringarna. De enskilda länderna, som ställs mot de uppretade befolkningarna, kommer knappast att se utanför det egna landets gränser – därför är det stor risk att det inte blir några internationellt koordinerade åtgärder mot klimatförändringarna i framtiden heller.

Studien omfattade också en analys av hur människor i det förflutna har reagerat på naturkatastrofer och hur de har uttryckt sin vrede över de styrandes oförmåga att vidta adekvata åtgärder vid plötsliga och oväntade kriser. Vid stora naturkatastrofer tänds ofta en religiös glöd i samhället, på många håll sker

1 <https://www.chathamhouse.org/2021/09/climate-change-risk-assessment-2021>



Från de stora tempelkomplexen i det medeltida Khmerrikets huvudstad Angkor, som på 1400-talet av oklara orsaker övergavs som maktsäte. Enligt en hypotes var vattenbrist till följd av en utdragen period med svaga monsunregn en bidragande orsak till kollapsen. Foto Trygve Söderling.

också en ökning av antalet människor som söker förklaringar till katastrofen i gamla trosföreställningar och kulturer där man talar om världens undergång. Vid varje kris har hatet och våldet mot migranter och minoriteter ökat, eftersom det blir ökad migration i samband med naturkatastrofer. Kampen om mat och vatten utlöser också konflikter inom de enskilda länderna. Ur ett rent psykologiskt perspektiv blir det ökad rädsla och ångestfylld oro i samhället, med tiden kommer även förtvivlan och apati.

Men i kristider står framför allt dörren vidöppen för autokratiska ledare, populisterna som erbjuder folket falska förhoppningar. De koncentrerar sig på faran med flyktingar och tar till sin hjälp en stark armé, polis och övervakning och försöker förhindra en allt mer desperat allmänhet från att göra uppror. Vid en katastrof kommer självfallet de styrande oligarkerna att dra sig tillbaka till skyddade befästningar, där de kommer att ha tillgång till olika tjänster och privilegier, däribland mat, vatten och sjukvård, som inte kommer att finnas tillgängliga för den övriga befolkningen.

En särskild gren av ämnet framtidsstudier be-

nämnd kollapsologi håller på att utvecklas i världen, med fokus på sannolikheten för ett samhälleligt sammanbrott på grund av klimatförändringar, pandemier och liknande katastrofer. Bland de mest intressanta författarna inom det området finns den franske agronomen Pablo Servigne och biologen Raphaël Stevens. Deras tes är att det finns en skillnad mellan realister, som inser att det är nödvändigt med omedelbara förändringar av de sociala och ekologiska systemen för att göra dem mer motståndskraftiga och förhindra förödande konsekvenser, och utopister, som anser att vi kan fortsätta på samma sätt som vi hittills har gjort.

Arkeologerna försöker med exempel från tidigare civilisationers sammanbrott komma fram till när och hur även vi kan drabbas. I boken *The Next Apocalypse: The Art and Science of Survival* (2021) förutspår Chris Begley att kollapsen kommer att drabba världen mycket ojämnt, och förutom klimatförändringarna i sig kommer den nyliberala kapitalismen, som grundar sig på en eskalerande ekonomisk ojämlikhet, att spela en avgörande roll. Begley förutspår också att framtida pandemier kom-

mer att spridas ytterst fort på grund av den höga befolkningstätheten och förändringar i den naturliga livsmiljön, där det blir allt vanligare att virus hoppar från djur till människa.

Forskaren Luke Kemp vid Centre for the Study of Existential Risk vid University of Cambridge framhåller att den genomsnittliga livslängden för de gamla civilisationerna har varit 336 år. När civilisationerna kollapsar följer vanligtvis en snabb och permanent förlust av befolkningen, civilisationens identitet och den socioekonomiska organisationen. Bidragande är även att den offentliga strukturen bryter samman, eftersom regeringarna förlorar kontrollen över samhället i tider med omvälvande förändringar. De har dessutom inte längre kvar monopolet på utövande av våld.

Kampen mot klimatförändringarna försvåras i dag kraftigt av de sociala medierna, där tvivlet på vetenskapliga rön sprider sig och där de som förnekar miljöproblemen utövar ett starkt inflytande på allmänheten. Sjutton forskare, experter inom olika områden, från miljö- och klimatvetenskap till filosofi, skrev nyligen en uppmärksam vetenskaplig artikel² i vilken de framför krav på att studier av denna nya informationstekniks inflytande på samhället måste utföras som en ”krisvetenskapsgren”. De sociala medierna har nämligen drastiskt omstrukturerat vårt sätt att kommunicera. Informationen sprider sig snabbare än någonsin, styrd av algoritmer som de flesta av oss inte känner till. De drivande författarna bakom artikeln, Joe Bak-Coleman och Carl Bergstrom, biolog vid University of Washington, framhåller att incitamentet till artikeln var det faktum att vi under covid-19-pandemin ställdes inför en infodemi av desinformation, som förhindrade ett utbrett användande av skyddsmasker och vacciner. Det kan bli på ett liknande sätt igen, vid kommande ekologiska och andra katastrofer.

Hur ska man då hantera framtida faror? Den amerikanske ekonomen Paul Krugman frågar sig varför en majoritet bland republikanerna i USA motsätter sig en lösning på miljöproblemen. Motståndet är förbundet med den gamla föreställningen att ekologi är en vetenskap som försvårar den ekonomiska utvecklingen. Men det är också ett faktum att det på

senare tid har blivit allt fler stora företag som stöder en politik som bidrar till att förhindra miljökatastrofer. Motståndet mot en lösning på miljöproblemen är i USA knutet till det så kallade kulturkriget, som handlar om breda samhällsfrågor som rasojämlighet och sociala orättvisor. De som med kraft strider för förändringar avseende miljöpolitiken är vanligtvis även för en ökad social, köns- och rasjämlighet. Republikanerna motsätter sig hårdnackat dessa idéer. De indirekta skadliga konsekvenserna av de här kulturella konflikterna drabbar mer och mer även miljön.

Inom området statsvetenskap diskuteras man om något slags upplyst populism skulle kunna underlätta arbetet med miljöproblemen. Rörelser som ”Extinction Rebellion” och Greta Thunbergs ”Fridays For Future” har nämligen haft en definitiv förmåga att nå ut med en varning för faran med miljökatastrofer. Frågan är hur man tar populismen ur händerna på auktoritära ledare och använder den för att bevara demokratin och få människor att sätta in alla krafter mot klimatförändringarna. Till vår hjälp kan vi ta den italienske filosofen Antonio Gramscis (1891–1937) tänkande, att vi i dag mer än någonsin behöver ett pessimistiskt intellekt och en optimistisk vilja. Hur man bevarar den viljan är emellertid en stor fråga.

RENATA SALECL

ÖVERSÄTTNING: ANN-SOFIE ÖMAN

Krönika publicerad i den slovenska dagstidningen *Delo* den 20 augusti 2022.

Renata Salecl är professor vid School of Law, Birkbeck College i London, förutom att hon är senior forskare vid institutet för kriminologi vid juridiska fakulteten på universitetet i Ljubljana. Hon disputerade 1991 med en avhandling där hon förenade disciplinerna juridik, kriminologi och psykoanalys.

Två av hennes böcker finns översatta till svenska: *Valfrihetens tyranni*, som gavs ut 2016 på Tankekraft förlag, i översättning från engelskan av Oskar Söderlind, respektive *En liten bok om kärlek*, med den slovenska filosofen och hennes före detta make Slavoj Žižek som medförfattare, utgiven 1997 på Brutus Östlings bokförlag Symposion i samarbete med Nordisk Sommeruniversitet, i översättning från engelskan av Maria Fitger och John Swedenmark.

² <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2025764118>